

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKYCH ŠTÚDIÍ

POZNÁVANIE KULTÚRNEHO DEDIČSTVA DOMÁCEHO REGIÓNU
(SPROSTREDKOVANIE VÝTVARNÝCH ARTEFAKTOV
NOVOZÁMOCKÉHO REGIÓNU)

BAKALÁRSKA PRÁCA

Študijný program: Stredoeurópska areálová kultúra

Študijný odbor: Kulturológia

Školiace pracovisko: Nitra

Školiteľ: PeaDr. Eva Lehoťáková, PhD.

Konzultant: PeaDr. Eva Lehoťáková, PhD.

Nitra 2012

Beatrix Kiss

ČESTNÉ PREHLÁSENIE

Čestne prehlasujem, že na bakalárskej práci som pracovala samostatne na základe vlastných teoretických a praktických poznatkov, konzultácií a štúdia odbornej literatúry, ktorej úplný prehľad je uvedený v zozname použitej literatúry.

.....
Miesto, dátum

.....
Titul, meno, priezvisko

POĎAKOVANIE

Touto cestou si dovoľujem poďakovať sa vedúcej bakalárskej práce PeadDr. Eve Lehoťákovéj, PhD. za odbornú pomoc a cenné rady, ktoré mi poskytla pri jej vypracovaní.

ABSTRAKT

KISS, Beatrix: Poznávanie kultúrneho dedičstva domáceho regiónu (Sprostredkovanie artefaktov novozámockého regiónu) [Bakalárska práca] / Beatrix Kiss. - Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Fakulta stredoeurópskych štúdií. Katedra areálových kultúr. Školiteľ: PaedDr. Eva Lehoťáková. PhD. – Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár. – Nitra: FSS UKF, 2012. 31s.,1 príloha.

Bakalárska práca je zameraná na interpretáciu kultúrneho dedičstva domáceho regiónu z aspektu kultúrno-historických súvislostí. Interpretujeme osobitosti a špecifiká výtvarnej kultúry konkrétneho regiónu. Pozornosť je venovaná estetickému hodnoteniu novozámockého regiónu (Bíni), výtvarným artefaktom (architektúre, maliarstvu, sochárstvu a umeleckému remeslu). Cieľom bakalárskej práce je oboznámiť čitateľa s románskou architektúrou v novozámockom kraji. Práca je venovaná interpretácii rotunde Dvanástich apoštolov a kostolu Panny Márie v Bíni.

Kľúčové slová: Architektúra. Rotunda. Kostol. Románska architektúra. Bíňa. Kultúrne dedičstvo.

ABSTARCT

KISS, Beatrix: Exploring cultural heritage of home region (Mediating artifacts of fine art in Nové Zámky region) [Bachelor thesis] / Beatrix Kiss. – Constantine Philosopher in Nitra. Faculty of Central European Studies. Department of areal cultures. Tutor: PeadDr. Eva Lehot'áková. PhD. –Qualification level: Bakalár. – Nitra: FSS' UKF, 2012. 31s.,1 attachments.

The main topic of the thesis is the interpretation of the cultural heritage across the local region; in addition this aspect on the cultural-historical context The thesis interprets the individualities and specific of the cultural art in the particular region. The text highlights the aesthetic values and the artifact of the Novozámocky region (Bína) (architecture, painting, sculpture and artistic crafts). Finally the main aim of this work is to present the Roman architecture, especially in the case of Novozámocky region, Moreover, this paper is dedicated to familiarize the reader with the Twelve Apostles Rotunda and with the Church of Panna Mária placed Bína.

Key words: Architecture. Rotunda. Church. Romanesque architecture. Bína. Heritage.

OBSAH

ÚVOD	8
1 CHARAKTERISTIKA ROMÁNSKEJ ARCHITEKTÚRY	9
1.1 Hlavné znaky a špecifiká románskej architektúry	9
1.2 Architektúra	10
1.2.1 Najznámejšie románske stavby na Slovensku	11
1.3 Sochárstvo	13
1.4 Maliarstvo	14
2 ROMÁNSKA ARCHITEKTÚRA V OBCI BÍŇA	17
2.1 Osídlenie obce	17
2.2 História obce	18
2.3 Legenda sv. Ladislava	20
2.4 Legenda Bíňskej sv. Studne	20
2.5 Obec Bíňa	21
3 KOSTOL PANNY MÁRIE	23
3.1 Dejiny kostola	23
3.2 Popis kostola	24
3.3 Zaujímavosti	25
4 ROTUNDA DVANÁSTICH APOŠTOLOV	27
4.1 História rotundy	28
4.2 Interpretácia rotundy	28
ZÁVER	30
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	31
PRÍLOHY	

ÚVOD

Románske umenie poznáme ako prvý umelecký sloh, ktorý výtvarne a myšlienkovito zjednotil stredovekú kresťanskú Európu. Filozofia kresťanstva, ktorá sa šírila aj vďaka mníšskym rádom (najmä benediktínom a neskôr cisterciánom), tu formovala feudálny duchovný a kultúrny život.

Myšlienky románskeho umenia sa šírili rôznymi spôsobmi, ale k najvýznamnejším patrili cesty pútnikov do Santiaga de Compostela v Španielsku a do Ríma. Popri týchto trasách rástli početné stavby a pútnikom slúžili ako učebnice nového slohu, či už pri konštrukciách chrámov, zostavách tympanónov, symbolikách sôch alebo nástenných maľbách.

Významné postavenie v rámci slovenskej románskej architektúry nesporne patrí kostolu Panny Márie a rotunde Dvanástich apoštolov v obci Bíňa, ktorá sa nachádza na východnej časti podunajskej nížiny, pri rieke Hron. Vďaka svojej originalnosti, technicko-umeleckému stvárneniu a spoločenskému významu sú zaradované do klenotnice kultúry.

Cieľom bakalárskej práce je, spoznať románsky sloh, rozoznávať znaky a poznať najznámejšie stavby postavené v románskom slohu. Zameriavame sa hlavne na obdobie 11. až 13. storočia, hlavne na zhrnutie a podrobné informácie o danom slohu. Nemohli sme neopomenúť zhrnutie a základný rozbor románskeho umenia, so zrejším zameraním na architektúru, maliarstvo a sochárstvo. Tento pohľad považujeme za podstatný.

Bakalárska práca je štruktúrovaná do štyroch kapitol.

V prvej kapitole sa zameriavame na charakteristiku románskej architektúry. Konkrétne sa venujeme základnej charakteristike architektúry tak v zahraničí ako aj na Slovensku, sochárstvu a maliarstvu.

V druhej kapitole sa venujeme románskej architektúre v obci Bíňa, konkrétne osídleniu a histórii obce, legende o sv. Studni a legende o sv. Ladislavovi.

Tretia a štvrtá kapitola je zameraná na históriu kostola Panny Márie, rotunde Dvanástich apoštolov v Bíni. Venujeme sa interpretácii stavby kostola a rotundy.

Prácu venujeme ako prehľad stavieb románskeho slohu v obci Bíňa. Mala by napomôcť spoznávaniu týchto významných stavieb a tiež byť sprievodcom pre tých ktorí sa zaujímajú o históriu.

1 CHARAKTERISTIKA ROMÁNSKEJ ARCHITEKTÚRY

1.1 Hlavné znaky a špecifiká románskej architektúry

Románske umenie nadväzuje na predrománske umenie. Je to umelecká fáza vrcholného stredoveku, presnejšie obdobia od roku 1000 do 1. polovice 13. storočia. Vyznačuje sa vážnou monumentalitou a prísnu hierarchickosťou (odstupňovanie priestorov v chráme, rôzna veľkosť postáv podľa ich ideového významu). Nazýva sa tiež oblúkovým slohom, pretože jedným zo základných prvkov je polkruhový oblúk. Z jazykovedného hľadiska „*pojmem románsky*“ sa používa na jazyky latinského pôvodu, ktoré vytvorili moderné jazyky v bývalých rímskych provinciách. Od 19. storočia sa všeobecne zaužíval na označenia umenia, ktoré sa rozvíjalo na Západe po rozpade karolínskeho cisárstva.“¹

Prvý univerzálny stavebný sloh v stredoveku, ktorý sa uplatnil vo všetkých európskych katolíckych kresťanských krajinách. Označenie (vzniklo až v 19. storočí vo Francúzsku) súvisí so vznikom románskeho slohu na území, kde populácia hovorí románskymi jazykmi. V jeho vývine hrali najdôležitejšiu úlohu Francúzsko, Taliansko a Nemecko. V každej z týchto krajín vznikli tzv. školy románskeho umenia a tie sa ďalej delili na tzv. regionálne okruhy.

Typické je zoskupovanie hranolových a vajcových objemov do výslednej kompozície. Geometria bola založená na štvorci a kruhu. Hlavným dobovým stavebným materiálom bol okrem dreva a hliny kameň, ktorý sa používal na významnejšie stavby. Charakteristickým prvkom je kvádrové murivo z rôzne vysokých vrstiev pravidelne opracovaných kameňov, u nás z pieskovca či opuky. Stavby majú masívne steny s malými okennými otvormi so šikmými ostentami.²

Na Slovensku románsky sloh nadviazal na veľkomoravskú architektúru, stavali sa predovšetkým rotundy (napr. rotunda 12 apoštolov v Bíni), emporové kostoly (napr. románsky kostol sv. Juraja v Kostol'anoch pod Tribečom) a kláštorné areály. Svetské stavby sa zachovali vzácnejšie. Dodnes sa zachoval rád cirkevných stavieb, predovšetkým kostoly. Kostoly v západnej Európe tvorili v období medzi rokom 1000 a koncom 12. storočia podstatnú časť stavenej činnosti. Stavali sa však aj paláce, nemocnice, hrady, kláštory a obytné domy. V

¹ DEBICKY, J.: *Dějiny umění*. Praha : Argo, 1998, Kapitola Románské umění, s. 66–81.

² ČERNÁ, M.: *Dějiny výtvarného umění*. Praha : IDEA Servis, 1999, Kapitola Oblast románsko-germánská, s. 48–50

súčasnosti sa z nich skoro nič nezachovalo a to buď z dôvodu požiarov alebo s nedbanlivosťou vojakov.

1.2 Architektúra

*„Architektúra je syntetickým ukazovateľom kultúry a civilizácie. Je prevažne kolektívnym výtvorom, a to umeleckým i technickým, je výrazom ekonomických možností a organizačných schopností spoločnosti, vypovedá o materiálnej i ideovej stránke života svojej doby.“*³

Rozvoj románskej architektúry a umenia bol úzko spätý s dokončením christianizácie v Európe, pretože noví veriaci potrebovali priestory, kde by sa mohli zhromažďovať k liturgickým obradom a kázanim. Stavali sa dva základné typy kostolov, baziliky (Pozri Obr. č.1) a rotundy (Pozri Obr. č.2). V architektúre sa bazilika používa pre kostoly, ktoré majú viac lodí, kde hlavná loď je vyššia ako bočné a ktorá má vlastné okná. Podobný kostol, kde však hlavná loď nemá okná. Sa nazýva pseudobazilika (Pozri Obr. č.3). Rotunda je typ stavby centrálného kruhového pôdorysu. Pôvodnom význame slova šlo o akýkoľvek centrálny priestor. Dnes sa však týmto termínom chápe špecifický typ malého centrálného kostola. Stretávame sa s ňou hlavne v českej, moravskej, rakúskej čiastočne aj slovenskej, maďarskej a poľskej architektúre predrománskej a románskej.

*„Výskumom týchto stavieb sa intenzívne zaoberali historici umenia Josef Cibulka, Vojtěch Birnbaum, Václav Richter, Anežka Merhautova a archeológ Karol Guth.“*⁴

Rotundy majú kruhový neskôršie aj obdĺžnikový pôdorys, majú apsidu, čo je podkovovitý polooblúk v tvare štvorca, v ktorom je umiestnený oltár. Rotunda býva zaklenutá kupolou. Vnútorň priestor spravidla osvetľujú malé, polkruhové románske okienka (Pozri Obr. č.4). Rotunda býva opatrená románskym vstupným portálom. Môže k nej byť tiež pripojená veža.⁵

V románskom slohu boli postavené aj svetské stavby, najmä hrady. Slúžili predovšetkým ako pevnosti na obranu pred nepriateľom, preto bola veľká starostlivosť

³ ZAMAROVSKÝ, V.: *Grécky zázrak*. Bratislava : Perfekt, 2002, Kapitola 9. umenie klasickej doby, s. 225.

⁴ BUDEČ [online]. Omk.cz, rev. 2009-02-02, [cit. 20012-05-04].

⁵ VANČO, M.: *Stredoveké rotundy na Slovensku*. Chronos, Bratislava 2000.

venovaná ich obrannému systému. Tvorili hradné priekopy a veže. Súčasťou hradu bol obytný palác. Sídliť v ňom panovníci alebo ich správcovia, neskôr si opevnené sídla začala zriaďovať aj šľachta. Na stavbu románskych kostol a hradov začali používať kameň, zatiaľ čo v niektorých krajinách sa doteraz stavalo predovšetkým z dreva. Nepravidelné a nerovnako veľké kusy kameňa sa spájali dohromady väčším množstvom malty. Múry bývali dôkladné, široké niekoľko metrov. Niet divu, že málo členité stavby pôsobili mohutným až ťažkopádny dojem.⁶

Medzi typické znaky románskeho slohu patrí polkruhový oblúk (Pozri Obr. č.5). Nájde ho nad vchodom a oknách, ale ja ako velenú klenbu. „*Spočiatku sa menšie priestory zaklenuli plynulou valenou klenbou, neskôr sa zosilňovali pásami a príporami, ktoré rytmicky delili priestor (Pozri Obr. č.6). V bočných lodiach od 10.storočia sa uplatňuje krížová klenba (Pozri Obr. č.7). Je to prienik dvoch valených klenieb, kde na lícnej strane vznikajú 4 diely rozdelené uhlopriečnymi oblúkmi. Románsky sloh obohacuje krížovú klenbu rebrami. Rebro sa stáva súčasťou klenby a pilier kostrou muriva. Uhlopriečný prienik rebier bol zdôraznený profilovaným kameňom – zvorníkom. Krížová klenba člení loď na štvorce, ktoré určovali šírku a výšku stavby.*”⁷

„*Ako podporný prvok sa využívali stĺpy a piliere. Románsky stĺp má hlavicu, driek a päť. Hlavice boli nábežníkové, krychlové, ornamentálne a dvojlaločné. Fasáda bola plasticky členená lizénami a vlysami pod rímsou. Lizény bývajú často spojené jednoduchým alebo oblúčkovým vlysom alebo tvoria na fasáde uzavreté lizénové rámy.*”⁸

Poznáme niekoľko druhov románskych stavieb ako pozdĺžne kostoly – baziliky môžu byť jednodňové alebo viacdňové. Centrálné stavby – rotundy, baptistéria, karnery. Hrad a obytné budovy.⁹

⁶ MÁRAKY, P.: *Hrad, Zámky a Kaštiele na Slovensku*, Bratislava: Slovart, 2011, s.23

⁷ CHROMEKOVÁ, V.: *Dejiny umenia pre učiteľov dejepisu*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných a prírodných vied, 1993, s. 29

⁸ HÁJEK, V.: *ARCHITEKTURA Klíč k architektonickým slohům*. Praha: Grada Publishing, 2008, s.35

⁹ CRAGOE, C.D.: *ABECEDA ARCHITEKTÚRY*, kurz architektonických slohov. Bratislava: Slovart, 2008, s. 250

1.2.1 Najznámejšie románske stavby na Slovensku

Najvýznamnejšie románske stavby na Slovensku sú Drážovce kostol sv. Michala Archanjela, Nitra Katedrála sv. Emeráma, Kostolany pod Tríbečom kostol sv. Juraja, Biňa rotunda Dvanástich apoštolov v Skalici rotunda sv. Juraja, Spišskej kapitule katedrála sv. Martina.

Na území Slovenska sa nachádza veľké množstvo architektonických pamiatok. Okrem pôsobivých mestských jadier s komplexom historických budov sú tu aj viaceré monumentálne stavby, ako napríklad hrady. Medzi najznámejšie hrady na Slovensku patria Bratislavský hrad, Spišský hrad, Trenčiansky hrad a Nitriansky hrad.

Na Slovensku máme niekoľko románskych stavieb sú skvostom dokonalosti medzi najznámejšie patria Kostol Sv. Michala archanjela v Drážovciach je to (*Pozri Obr. č.8*), prvý kostol postavený z kameňa niekedy okolo polovice 11. storočia sa zachoval iba v základoch dnešnej stavby. Pôdorys lode bol rovnaký ako dnes, naproti tomu apside mala pôvodne podkovovitý tvar. Prvotná stavba bola zničená a zachovali sa iba jej základy. Na nich bol v ďalšej fáze postavený nový kostol, opäť prevažne z kameňa, s malou prímiesou tehál. Ten bol opäť po nejakom čase zničený, pričom sa zachovali z neho múry do výšky 3 až 3,5 metra po celom obvode, vrátane apsidy. Súčasný kostol, už z tehál, bol vybudovaný s využitím týchto múrov - ide o hornú časť stien lode s troma oknami, nízka nadstavba apsidy a jej klenba. Kostolany pod Tríbečom (*Pozri Obr. č.9*) predrománsky kostol, 11. – 13.storočie. Pôvodný kostolík nezvyčajne malých rozmerov s krátkym, rovnako uzavretým presbytériom, úzkou loďou a primitívnymi oválnymi okienkami patrí k najstarším sa dnes používaným kostolom na našom území. Ide o archaický typ ranno- stredovekých kostolov. V kostole sa zachovali nástenné maľby z 11.storočia a kamenná krstiteľnica i svätenička z 13.storočia. Roku 1970 ho vyhlásili za národnú kultúrnu pamiatku. Biňa románska rotunda (*Pozri Obr. č.10*), začiatok 12.storočia. Samostatne stojaca sakrálna architektúra, asi súčasť staršieho cirkevného komplexu. Oltár kaplnky zasvätenej Dvanástim apoštolom stál v širokej nike s pravouhlo ustupujúcimi okrajmi. V hornej časti niky sú tri románske okienka. V múre rotundy je 12 menších ník, symbolizujúcich postavy apoštolov (*Pozri Obr. č.11*), ktorí kaplnku zasvätili. Ďalej k románskym stavbám na Slovensku patria Bazilika v Spišskej Kapitule (*Pozri Obr.*

č.12) a Rotunda v Skalici (Pozri Obr. č.13).¹⁰

K hradom, ktoré majú románsky základ patrí Bratislavský hrad (Pozri Obr. č.14), Spišský hrad (Pozri Obr. č.15), Trenčiansky hrad (Pozri Obr. č.16) a Nitriansky (Pozri obr. č.17) hrad postavený na mieste mohutného slovanského hradiska, sídla nitrianskych kniežat a veľkomoravských panovníkov. Dnes je sídlom nitrianskeho biskupstva. Postavili ho v 11. storočí. Tvorí ho niekoľko stavebných celkov. Jeho jadrom je katedrála s príľahlou biskupskou rezidenciou. Najstaršou zachovanou časťou katedrály je románsky Kostol sv. Emeráma (Pozri Obr. č.18), ktorého vznik sa datuje do 11. až 12. storočia. Po požiari v druhej polovici 13. storočia ho prestavali a po zničení vojskom Matúša Čáka Trenčianskeho v roku 1317 pripojili k novostavbe gotického kostola. Odvtedy slúžil ako tzv. hodnoverné miesto kapituly a neskôr ako klenotnica katedrálneho pokladu. Dnes spolu s Horným a Dolným kostolom vytvára najhodnotnejší objekt hradu - biskupskú katedrálu. Návštevníkov hradného areálu zaujme aj jeho vonkajšie opevnenie, ktorého najstaršie časti pochádzajú z románskeho a gotického obdobia.^{11 12}

Legendárna je najmä Vazilova veža (Pozri Obr. č.19). Začiatok 11.storočia kráľ Štefan vyhlásil za svojho následníka syna Imricha, čo vyvolalo nesúhlas Vazula, ktorý sa pokladal za právneho následníka trónu. Odporujúceho Vazula však panovník zavrel do Nitrianskeho hradu. V roku 1031 však pri poľovačke Imrich zomrel – hovorí sa, že na neho spáchali atentát Vazulov svokor Tonuzoba. Panovník, keď sa dozvedel, že jeho jediný syn bol zavraždený, vykonal nesmiernu pomstu na Tonuzobovi- spolu s jeho manželkou ich za živa pochoval. Vazula surovo mučil, až kým neoslepol a neohluchol. Nie je známe, či Vazul toto mučenie prežil, ale viac o ňom v histórii zmienka nie je.^{13 14}

1.3 Sochárstvo

V románskom slohu bola plastika prepojená s architektúrou. Sústredila sa najmä na výzdobu portálov a hlavíc.

¹⁰ ŠÁŠKY, L.: *Umenie Slovenska, Obrazový sprievodca pamiatok*. Bratislava: Tatran, 1988, s. 102,103

¹¹ BÁRTA, V.: *Hrady a Zámky na Slovensku – sprievodca*. Bratislava: AB ART press, 2001.

¹² PLAČEK, M., BÓNA, M.: *Encyklopédia slovenských hradov*. Bratislava: SLOWART, spol.s.r.o. 2007.

¹³ BÁRTA V., BARTAV., NEŠPOR J. *Hrady a zámky na Slovensku*. Banská Bystrica: AB ART press, 2001.

¹⁴ KRIŽANOVÁ E., PUŠKÁROVÁ B. *Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku*. Bratislava: Šport 1990.

Figuratívne plastiky boli charakteristické blokovitou a štylizovanými tvármi. Tvorcovia románskych skulptúr porušovali proporcie ľudskej postavy, menili umiestnenie končatín, aby neprirodzenými pohybmi vyjadrili nadpozemský a polobožský charakter postáv. Popri figurálnej výzdobe sa vyskytujú rastlinné ornamente a zvieratá.

Najčastejšia téma výzdoby portálov bola Zjavenie sv. Jána. „Boh bol zobrazený na tróne v oválnej aureole (alebo mandorle) so štyrmi symbolmi evanjelistov, tak ako sa zjavili prorokom. Keď to dovoľoval priestor vymedzený pre kompozíciu, k tomuto výjavu patrili aj postavy dvadsiatich štyroch židovských kráľov s omšovým pohárom a hudobným nástrojom - husľami alebo gitarou - aby sa mohli sprevádzať pri chválospeve na Všemohúceho. Tak boli znázornení okolo r. 1130 na tympanóne kostola sv. Petra v Moissacu (Francúzsko). Niekedy umelec pripojil k postave Syna božieho dvoch archanjelov, apoštolov a Pannu Máriu, pretože aj oni boli svedkami nanebovstúpenia Pána. Tento zložitý výjav sa však často zjednodušoval na žiariacu mandorle s postavou Krista sediaceho na tróne so štyrmi symbolmi evanjelistov pri nohách; tým strácal svoj prorocký apokalyptický charakter a stal sa prostým súhrnom príbehu Kráľa nebies, tak ako sa zjavil patriarchom a prorokom a ako sa objaví pri Poslednom súde. Námet sa teda priblížil k výjavu Posledného súdu, ktorý sa často vyskytuje na západnom priečeli románskych kostolov.”¹⁵

Hlavnou postavou románskych umeleckých diel je Kristus v celej sláve, ale majster venuje miesto aj príbehom z jeho pozemského života. Hojnosťou motívov inšpirovaných antickou, ako sú kanelované pillastre a dekoratívne pásy, pripomína portál kostola SAN TROPHIME a v Arles (Franc.) antické trámovie. Portál katedrály v SANTIAGU DE COMPOSTELA sa tradične pokladá za vynikajúce dielo španielskeho románskeho sochárstva. Jeho ikonografia je veľmi komplikovaná, zobrazuje množstvo figúr, zvierat, vtákov a rastlín.¹⁶

Z talianskych pamiatok sa môžeme zmieniť o portáloch baziliky SAN ZENO vo Verone s typom baldachýnu nad vchodom, má bohatú skulpturálnu výzdobu po obidvoch stranách dverí.

K hodnotnejším objektom románskeho sochárskeho umenia patria kameňo sochárske práce z krížových chodieb kláštorov. Ambit kláštora SANTO DOMINGO v Silos je jedným zo skvostov španielskeho románskeho umenia, svojimi reliéfmi a zložito komponovanými

¹⁵ PIJOAN, J.: *Dejiny umenia 3*. Praha: ODEON, 1978.

¹⁶ HÖCKER, CH.: *ARCHITEKTURA*. Brno: Computers Press, 2004, s.102-103

hlavicami stĺpov, ktorých technicky bezchybné spracovanie je na tú dobu výnimočné.

V krížovej chodbe SAN GIOVANNI IN LATERANO v Ríme uisťujú mozaiky z ľahkých rôznofarebných kociek a stĺpy s točenými driekmi vplyv juho-italského umenia.¹⁷

Hlavice: Obľúbenými motívmi tvorcov románskych hlavíc boli štylizované podoby zvierat: levov, pávov, grifov, odpozorovaných z tkanín, rezieb do slonoviny a zbraní dovážaných z Východu. Na hlaviciach sa objavovali aj námety zo Starého a Nového zákona, z poľnohospodárskych prác, z umeleckých a remeselných dielní, témy, ktoré vytvárali skutočnú plastickú encyklopédiu stredovekého života.

1.4 Maliarstvo

Maliarstvo sa pod byzantským vplyvom sústreďovalo na nástennú a knižnú maľbu. V maliarstve (knižnom a nástennom) bola základom kresba kolorovaná farbami. V knižnej maľbe bol materiál kníh pergamen, z ktorých sa mnohé nezachovali, boli v románskych kostoloch úplne bežné. Podobne ako plastiky tiež maľby pokrývali všetky voľné miesta. Rešpektovali architektúru, bez toho aby sa zaoberali perspektívou. Inšpirovali sa miniatúrami v rukopisných knihách. V štyroch farbách (červenohnedá, biela, sivozelená a modrá) líčili výjavy z Biblie alebo zo života svätcov . Kristus je znázornený ako sudca , alebo vládca, väčšinou pri poslednom súde .

Nástenná maľovka mala slúžiť predovšetkým ľuďom, ktorí nevedeli čítať.

„Apsidu často ovládala postava Krista v Mandorla (svätožiara okolo celého tela) obklopená evanjelistu, alebo ich symboly (lev - Marek, býk - Lukáš, orol - Jan, anjel - Matúš) a apoštolmi”¹⁸

V Taliansku, kde sa silne uplatňoval vplyv byzantského umenia, sa rozvinula aj maľba dosková, a to najmä v Toskánsku , kde v Pise a Luce maľovali Giunta Pisano a bratia Berlingierové veľké obrazy Ukrižovanie a madonu . Knižná maľba bola určená ľuďom, ktorí vedeli čítať a boli dosť bohatí, aby si knihu mohli dopustiť, tj. najmä kňazom a vysokým feudálom.

Väčšina kníh bola liturgická (evanjeliár, evangelistáre, epištoláre, biblie), ďaleko menej bolo

¹⁷ GALLERY, S.: *STAROVEKÝ ŘÍM- temné dejiny*. Praha: Grada 2011.

¹⁸ ČERNÁ, M. *Dejiny výtvarného umění*. Praha : IDEA Servis, 1999,Kapitola Oblast románsko-germánská, s. 48–50

kníh svetských – napr. rytierskych románov. Písalo sa a maľovalo kvašovými farbami na pergamen (kvas = vodové farby zahustené temperovou bielobou, pergamen bol vyrábaný zo somárskej kože), hojne sa používalo zlato. Iniciály boli bohato zdobené miniatúrnymi maľbami ornamentálnymi i figurálnymi, miniatúry však často boli aj celostránkové. Knihy sa vytvárali predovšetkým v kláštoroch, v tzv. skriptoriách.¹⁹

*„Fresky v bazilike SAN ANGELO INFORMIS (blízko Capuy) sú najcennejšími dokladmi románskeho maliarstva v Taliansku. Výjavy sa vyznačujú nezvyčajne svižnou kresbou. Odtiene modrej a okrov kontrastujú so živou farebnosťou byzantských mozaík a na týchto freskách sa prejavuje ich vplyv.“*²⁰

Najpôsobivejším zachovaným dielom francúzskeho románskeho maliarstva je súbor nástenných malieb v kostole SAINT-SAVIN-SUR-GARTEMPE vo Vienne. Vo dvoch pásoch nad sebou sú zobrazené výjavy zo Starého zákona. Vo farebnosti prevláda jemná kombinácia zelených a okrov. Maľby v kaplnke priorstva v BERZÉ – LA – VILLE, sú jediným dokladom, ktorý dáva predstavu o clunyjskom maliarstve. Na konche je zobrazený Kristus obklopený apoštolmi. Tento vo vtedajšom francúzskom umení nový výjav sa volá Traditio legis, alebo Odovzdanie zákona sv. Petrovi a Pavlovi. Výjav Mučenia sv. Vavrince zobrazený v pravej časti chóru, dáva predstavu o zvláštnej technike týchto malieb, ktorá spočíva v nanášaní niekoľkých vrstiev farby a ktorá tu mala dať obrazu neobyčajne silný výraz.

Najvýznamnejšie stredisko španielskej románskej nástennej maľby bolo objavené v katalánskych Pyrenejách. Fresky z kostola SANTA MARIA a zo SAN CLEMENTE (oba kostoly sú v Tahulle) sú dielami dvoch rozličných majstrov, ale majú niektoré spoločné znaky – pretiahnuté tvary, črty tváre štylizované až po ornamentálne grafické znázornenie a živú farebnosť. V severozápadnom Španielsku je najvýznamnejšou pamiatkou výzdoba kráľovského pohrebiska v kolegiálnom kostole SAN ISIDORO v Leóne, ktorého klenby sú vyzdobené mimoriadne pôsobivými výjavmi na bielom pozadí.²¹

¹⁹ ČERNÁ, M.: *Dějiny výtvarného umění. Praha: IDEA Servis, 1999, 66-81s.*

²⁰ PIJOAN, J.: *Dějiny umění 3. Praha: ODEON, 1978.*

²¹ BOHUMÍR, M., MRÁZOVÁ, M.: *Encyklopedie světového malířství. Praha: ACADEMIA, 1988.*

2 ROMÁNSKA ARCHITEKTÚRA OBCE BÍŇA

2.1 Osídlenie obce

Obec sa rozprestiera na východnej časti Podunajskej nížiny pri rieke Hron (*Pozri Obr. č.20*). Pri skúmaní dejín obce sa môžeme opierať o dokumenty a archeologické vykopávky nájdené na území obce. Obec Bíňa bola zaľudnená v neolite. Je tu archeologicky doložené sídlisko volútovej, železovskej a lendelskej kultúry zo staršej doby bronzovej, halštatské sídlisko a hrobové nálezy, laténske sídlo a birituálne pohrebisko, rímsko-barbarské sídlo z 2.-4.storočia, slovanské opevnené sídlo z 9. -10.storočia a pohrebisko, mohutný systém valov a priekop z 11.- 14.storočia. Je dokázané, že toto územie bolo obývané už pred niekoľkými tisícročiami. V obci prebiehajú archeologické výskumy už štyri desaťročia. Vďaka nim vieme, že na mieste dnešnej obce bola už pred 6 000 rokmi osada.²²

*„Obec počas Rímskej ríše si podmanil cisár Marcus Aurelius. Neskôr tu panovali Avari niekoľko storočí. Opevnenie v tvare prsteňa miestny obyvatelia dodnes nazývajú "avarská hradba". Maďari sa na toto územie dostali v 9.storočí, panovník Gejza biňsku hradbu dal prestavať na vojenskú pevnosť. Postavil tu aj drevený kostol a kláštor. Bíňa je už od nepamäti známa svojimi hradbami. Túto hradnú hradbu v jeho poslednej monumentálnosti dal vybudovať kráľ Štefan I. Tri polprstencové hradby sa opierajú o Hron. Dĺžka je 5 200m a ohradené územie je veľké 107 ha. Kráľ Štefan Svätý už pred svojim korunovaním verboval vojská proti pohanským Maďarom.“*²³

Na pomoc mu došli nemeckí rytieri Hunt a Pázmán. Štefan daroval obec a jeho okolie Bynnovi, synovi rytiera Hunta. Práve po ňom je obec pomenovaná. Dnešná Bíňa sa v minulosti delila na dve obce, ktoré boli na území medzi hradbami. Osada bola bližšie k Hronu, sa nazývala Alsó – Bény (Dolná Bíňa), neskôr bola pomenovaná Kisbény (Malá Bíňa), tá druhá, vzdialenejšia, sa nazývala Felső – Bény (Vyšná Bíňa), neskôr Nagybény (Veľká Bíňa). Zo spojenia týchto dvoch obcí vznikla obec Bíňa.

Malá Bíňa je písomne doložená od roku 1135 ako Byn, neskôr Been (1295), Obeen (1349), Oben (1401), Malá Bíňa (1808), maďarsky Kisbény. Koncom 12.storočia patrila

²² TRUČAN, V.: *Archeologické pamiatky – Kultúrne krásy Slovenska*. Dajama, 2009.

²³ ŠTIBRÁNYI, J.: *Skripta pre I. Všeobecný ročník U3V: Slovensko a architektonické pamiatky*

rodine Amadeovcov, ktorá tu pred rokom 1217 založila premoštrátorské prepošstvo a kláštor. Od roku 1516 bolo prepošstvo filiou šahanského kláštora. Patrila Somiovcom, od 16.storočia ostrihomskému prepoštovi. V roku 1532 obec zničili Turci, opustený kláštor dostali v roku 1561 jezuiti z Trnavy. V roku 1683 ju spustošili poľské vojská. V roku 1715 je doložené vinohradníctvo a 9 domácností, v roku 1787 mala 29 domov a 155 obyvateľov, v roku 1828 mala 21 domov a 165 obyvateľov. V roku 1844 je doložený cech mlynárov. Obyvatelia sa zaoberali poľnohospodárstvom a vinohradníctvom. Koncom 19.storočia sa obec zlúčila s Veľkou Bíňou.²⁴

Veľká Bíňa je písomne doložená od roku 1401 ako Nagbeen, neskôr Veľká Bíňa (1808), maďarsky Nagybény. V roku 1531 patrila obec Erdődyovcom, od 17.storočia Pálffyovskému panstvu Vojnice. V roku 1715 mala mlyn, vinice a 24 domácností, v roku 1787 mala 100 domov a 623 obyvateľov, v roku 1828 mala 86 domov a 692 obyvateľov.

„Po parcelácii veľkostatkov v rokoch 1924- 1927 začali prichádzať kolonisti Slováci, ktorí založili osadu Kolónia. V roku 1938- 1945 bola obec pripojená k Maďarsku. Počas bojov od decembra 1944 do 25.03. 1945 bola polovica obce poškodená. Po oslobodení sa začala výstavba obce.“²⁵

2.2 História obce Bíňa

„Ešte z predrímskych čias sa zachovali obrovské obranné valy, ktoré napriek búrlivým stáročiam existujú dodnes. Jeden sa týči južne od Čaty pri obci Bíňa a druhý blízko Hrádku na pravom brehu Hrona. Tieto valy boli bezpochybné zhotovené Barbarmi a je možné, že ich využili aj Rimania. Majetky ostrihomskej kapituly značne utrpeli nepokojmi, ktoré nasledovali po moháčskej katastrofe, ale ešte viac ich poznačili násilnícki okupanti. Čabrad', ku ktorému patrili aj Želiezovce a Bíňa, prenechal Tamás Bakócz svojím závetom kaplnke Bakócz v Ostrihome.“²⁶

Bíňa je väčšia maďarská obec na brehu Hrona. Počet domov 272, počet obyvateľov 1432. Vierovyznanie je väčšinou rímskokatolícke. Už v časoch rímskej nadvlády bola

²⁴ HABOVŠTIK, A., - HABOVŠTIK, A.:*K otázke datovania hradiska v Bini, Slovenská archeológia*,XIV/2, Bratislava,1966, s. 439-486.

²⁵ KOTRUSOVÁ, V.: *Bíňa. Kostol Panny Márie. Malá vlastivedná knižnica č.5.* Komárno, 2007, s.22

²⁶ ZDROJ: BOROVSZKY, S.: *Župy a mestá Maďarska – Ostrihomska župa*, 1908.

významným miestom, akýmsi predvojom Pannonie voči Barbarom.

Na príkaz cisára Marca Aurelia tu postavili vojenský tábor, stopy po ňom sú viditeľné aj dnes. V roku 173 po Kr. strávil cisár v tomto tábore dlhší čas z príležitosti ťaženia proti Kvádum a tu napísal prvú knihu svojho diela „Myšlienky k sebe“.

Kráľ sv. Štefan daroval toto územie Bynnivi, synovi rytiera Hunta, po ktorom je obec pomenovaná. Od tohto Bynna pochádza vetva s podobným menom z rodu Hunt-Poznan, jeho potomok Amadé, ktorý pred rokom 1217 založil premonštránske prepošstvo historického významu. Časť obce patrila potomkom Amadeovho brata – Pongráca; ale v 14. storočí si Bíňu nárokoval aj potomok zemianskej vetvy rodu Mikuláša IV. So synom Ladislavom, v dôsledku čoho došlo v roku 1359 k sporu. Podľa jednej z listín vydaných v tejto spornej veci sa rodové majetky nachádzali v Starej Bíni, ktorá bola vtedy súčasťou Tekovskej stolice. Podľa súpisu z roku 1495 bola Bíňa majetkom temeškého grófa Józsu Somiho a mala vtedy 46 domácností.

Samostatné bíňske prepošstvo stratilo časom svoju samostatnosť a v roku 1516 patrilo pod právomoc šahanského prepoštva. Podľa súpisu z roku 1531 existovali dve oddelené usadlosti : Horná Bíňa, ktorej panoval zemepán István Erdődy a Dolná Bíňa, ktorá patrila tamojšiemu prepoštovi. Neskôr premenovali Hornú Bíňu na Veľkú Bíňu a Dolnú Bíňu na Malú Bíňu. Tieto pomenovania pretrvávali aj v roku 1848. Podľa súpisu z roku 1532 boli obidve obce zničené, ale čoskoro znovu vybudované.

V roku 1550 evidovali v Dolnej Bíni 1 domácnosť, v Hornej Bíni 3 domácnosti. Vtedy patrili obidve usadlosti Menyhértovi Balassovi. V roku 1593 boli okupované Turkami, v roku 1613 sa Veľká Bíňa dostala do majetku zemepána Jánosa Pálffyho. Malá Bíňa patrila ostrihomskej kapitule. V roku 1647 našli vo Veľkej Bíni pri súpise päť, v Malej Bíni dve domácnosti. Podľa súpisu z roku 1669 patrila Malá Bíňa ostrihomskej kapitule, kým Veľká Bíňa Jánosovi Botyánovi, ktorý ju mal v zálohe od Pálffyovcov. Počas oslobodzujúcej vojny si veľa vytrpela. V roku 1683 po oslobodení Viedne ju úplne zničili spojenecké poľské vojská, ktoré prechádzali týmto územím. Podľa zápisnice z cirkevnej návštevy v roku 1732-55 ju obývalo 18 poddaných s celým a 12 s polovičným pozemkom. Prestarú baziliku s dvomi vežami začali v roku 1722 obnovovať a v roku 1732 ju vysvätil biskup barón László Mednyánszky. V tomto čase ešte stáli aj steny niekdajšej prepoštskej budovy vedľa baziliky. V prvej polovici 19.storočia patrila Veľká Bíňa k panstvu kniežacej rodiny Pálffyovcov v Bátorových Kosihách, a zemepánom Malej Bíne bola farnosť v Kameníne.

„Súčasným vlastníkom je kniežacia rodina Pálffyovcov, ktorá má v blízkosti obce nový kaštieľ. Tento dal postaviť knieža Antal Pálffy a súčasným vlastníkom je knieža Miklós Pálffy.“²⁷

Pamiatkami obce sú spomínaný kostol a vedľa neho kaplnka s kruhovým pôdorysom. Obec je obklopená starodávnymi prstencovými valmi v polkruhu až po Hron v dvoch vrstvách. Je tu aj zrúcanina kláštora z 12.storočia, ktorý bol zničený Turkmi. Do katastra patrí aj Leánd (pozn. Kolónia). Niektoré zaujímavé názvy chotárov sú „Saska vár“, na pamiatku jedného ničivého náletu kobyliiek (pozn. kobylika - sáska); ďalej chotár pri Svätej studni, kde sa podľa ľudovej legendy zjavila Panna Mária a vodu zo studne obdarila liečivou silou.²⁸

2.3 Legenda sv. Ladislava

Kráľ Svätý Ladislav, nechal vyschnúť vodu pri bínskej hradbe. Kráľ Ladislav unikol pred prenasledovateľmi s menšou skupinou. Začalo sa stmievať, tak sa rozhodli že si oddýchnu pri vonkajšom údolí bínskej hradby. Vojaci a aj kone už boli veľmi smädní, kráľ vytiahol meč a v pichol ho do zeme. Obrátil svoj zrak k nebu a začal sa modliť k Panne Márii, potom vytiahol meč zo zeme a na tom istom mieste vyvrela voda, a mohli sa napiť. Prečo sa stala zo studne Svätá, a ako sa znej stalo pútnické miesto? 300 metrov od severného konca hradby, v údolí, neďaleko Kétyského potoka sa nachádza malá studňa bohatá na vodu, z ktorej vytekala voda do potoka. Toto územie patrilo k panstvu Herceg Pálffy. Panstvo vlastnilo aj kaštieľ s jedným poschodím, v ktorom býval nájomca panstva.²⁹

2.4 Legenda Bínskej sv. Studne

Druhá polovica 19.storočia: Nájomníkovi sa nepozdávalo, že jeho obilie je pošliapané, a preto sa rozhodol studňu zakryť zeminou. Na druhý deň dostal správu, že prameň vyvrel a odmyl zeminu, ktorou bola studňa zasypaná. Jej čistá voda žblnkotavo tiekla do potoka. Veľmožný pán sa veľmi nahneval a dal naplniť celý povoz zašpinenou zahnojenou zeminou,

²⁷ LENDVAI, Paul. *Tisíc let maďarského národa*. Praha : Academia, 2002, s. 40.

²⁸ KOTRUSOVÁ, V.: *Bíňa. Kostol Panny Márie. Malá vlastivedná knižnica č.5*. Komárno, 2007, s.1-16

²⁹ KONTLER, L.: *Dějiny Maďarska*: Nakladatelství Lidové noviny, Praha ,2001, s.50-52

sa zapriahnuť štyri voly a odniesť na bažinatej ceste k studni. Studňu sa rozhodol opäť zasypať, mysliac si, že kvôli nepríjemnému smradľavému hnoju ju obyvatelia budú obchádzať. Na druhý deň si všimol že voly ochoreli, dva z nich aj zdochli. Neskôršie aj ďalšie dva. Keď to bíreš oznámil panskému hospodárovi, ten sa rozhodol navštíviť veľmožného pána v kaštieli a porozprával mu, čo sa stalo. Pána to veľmi zaskočilo. Porozprával, že v tú noc mal o tejto veci nezvyčajný sen. Bíreš sa vrátil, a všimol si silný prúd studne, ktorý odniesol všetku špinu a teraz je studňa čistá. Veľmožný pán rozkázal, aby sa z údolia stal pasienok a že zo studne si môže každý brať vodu. Pred touto príhodou neveril na príhody. Na východ od prameňa dal postaviť drevenú kaplnku. Nad oltárom sa nachádzal obraz Madony. Okolo obrazu visel závoj nevesty, vedľa neho boli umiestnené dve sviečky. Ľudia túto príhodu považovali za veľkú záhadu a preto nazvali studňu Svätá Studňa. Drevená kaplnka v roku 1925 vyhorela. V tomto roku sa na žiadosť obce farár a cirkevní predstavitelia naplánovali výstavbu novej kaplnky. Kaplnka sa postavila južne od Svätej Studne, a bola vysvätená na počesť Panny Márie z Lourdesu. Pred ňou na oboch stranách doliny sa nachádzajú sochy a obrazy s menami darcov.³⁰

(Pozri Obr. č.21)

2.5 Obec Bíňa

Bíňa je už od nepamäti známa svojimi hradbami. Túto hradnú hradbu v jeho poslednej monumentálnosti dal vybudovať kráľ Štefan I. Tri pol prstencové hradby s opierajú o Hron. Dĺžka je 5 200m a ohradené územie je veľké 107 ha. Kráľ Štefan Svätý už pred svojim korunovaním verboval vojská proti pohanským Maďarom. Na pomoc mu došli nemeckí rytieri Hunt a Pázman. Štefan daroval obec a jeho okolie Bynnovi, synovi rytiera hunta. Práve po ňom je obec pomenovaná.³¹

G. Vickers uvádza, že v ” *Architektúre sa dočítate, že románsky sloh bol návratom do temnôt. Súviselo to so smrťou Karola Veľkého (zomrel v roku 814 n.l.), cisár Svätej ríše rímskej, ktorý sa pokúsil o kultúrnu obnovu Európy. Tá však bola postavená na vratkých základoch a po jeho smrti Európa na dobrých 100 rokov upadá späť do chaosu. Ďalšia vlna*

³⁰ NÉMETH, I., KRIZOSZTOM, J.: *Búcsújárak könyve*: Novitas b. Kft., Balassagyarmat, 1991, s.39

³¹ KROPILÁK, M., ŠTRHAN, M.: *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku: SAV*, Bratislava, 1965, I. zväzok

kultúrneho obrozenectva je spojená s náboženským rozčítiením, a teda intenzívnou výstavbou modlitební a kláštorov.

Tým sme prakticky pri prameni. Zaujímavé ale je, že názov „románsky“ je nálepka označujúca niekoľko príbuzných architektonických slohov. Vznikli v Európe okolo polovice 11.storočia. S názvom prišiel v roku 1818 Charles – Alexis – Adrien de Gerville, ktorý tým označil stavby „podobné rímskym.“³²

Románsky sloh tak prežil svoj krst. Preto platí, ak budeme hovoriť o románskych stavebných formách, musíme ich chápať vo veľmi voľnom slova zmysle.

Románske stavby v Nemecku, Belgicku, Normandii, v Anglicku, či na Slovensku sa môžu veľmi líšiť. Nejde len o chrámy, ale aj napríklad o hrady a pevnosti.

Bíňa nie je zaujímavá len svojimi dvoma architektonickými pamiatkami, ale ja areálom s pôvodnou rozlohou 170 ha, ktorý bol v 10.storčí opevnený trojitým valom a vonkajšou priekopou. Podľa všetkého šlo o tábor vojsk Štefana I., zakladateľa Uhorského štátu, v boji proti pohanskému Kopáňovi. Už na začiatku 12. storočia v rámci administratívneho členenie Uhorska, s ktorým sa stotožnila aj cirkevná organizácia, tu postavila rotundu s kruhovým vstupom. Stavebné nadšenie pokračuje okolo roku 1217 v tesnom susedstve vyrastie unikátny dvojvežový románsky kostol.

„Revolucionár pán Thököly, nerešpektujúc historickú hodnotu kostola, kostol už v roku 1683 silne poškodil. Napriek viacerým opravám, ktoré kostol mali modernizovať v duchu doby, do dnešného dňa nesie nespochybniteľné znaky neskorománskej architektúry. Radí ho to k najhodnotnejším kostolom svojho druhu na sever od Dunaja. Nič, samozrejme, nie je také jednoduché, ako by sa zdalo. Za návrat k pôvodnej podobe môžeme vďaka bombardovaniu okolia obce v roku 1944, smerovala k zachovaniu románskych prvkov na kostole. Pre návštevníka by nemalo byť problémom pozrieť si aj interiér a rotundy.“³³

³² VICKERS, G.: *ARCHITEKTURA*: Colombus, 1999.

³³ JANKUS, GY.: *Bény személynvei*, MND, Budapest, 1993, s.19

3 KOSTOL PANNY MÁRIE

3.1 Dejiny kostola

Jedným z najkrajších pamiatok románskeho slohu je kostol pochádzajúci z roku 1217 nesúci názov Panny Márie. *„Comes Omode II. Endre pochádzajúci z rodu Huntov-Poznan pred križiackou výpravou do Palestínie dal sľub na založenie premontreického rádu. Jeho poslednú vôľu z roku 1273 pri podpise ktorej bol prítomný aj Kelemen, biňsky prepošt vykonal jeho syn, István. Na mieste pôvodného dreveného kostola sa postavila bazilika s dvoma vežami a s príslušným kláštorom, ktoré boli súčasťou premontreinského rádu až do tureckého vpádu. Dnes už tento kláštor neexistuje.*

V roku 1683 poľské vojská zničili všetky cirkevné budovy. V roku 1710 farár Palkovics uvažoval o znovupostavení kostola. V roku 1722 sa začali práce na kostole prestavba väčších oblúkov, prístavba a omietnutie sakristie. Kostol sa vysvätil v roku 1732. Keďže morálna hodnota tejto pamiatky prevýšila hranice regiónu, Maďarská akadémia vied vyslal univerzitného profesora Imre Henszlmanna, aby spravil výskumy pôvodného kostola. Práve kresby a skice z tohto výskumu sa stali základom pri stavbe kostola na pôvodný románsky sloh. V roku 1861 Pešťianky architekt Jozef Hild viedol opravu kostola, v rámci ktorej však nerešpektoval pôvodnú stredovú stavbu a neuskutočnil tu ani stavebnohistorický výskum. Románsku predsieň dal zvýšiť o ďalšie podlažie, románske fasády a poškodené kameňo-sochárske detaily prekryl novou omietkou či dotvoril štukou na miesto reštaurovania. To všetko v záujme "vylepšovania" románskeho vzhľadu stavby. Už v dobe realizácie vyvolala takáto oprava vlnu kritiky. Aj preto sa v rokoch 1896-98 realizovala ďalšia obnova kostola podľa plánov Gy. Cziglera. Dodnes však nie je známy presný rozsah vykonaných prác. Počas II. svetovej vojny sa severná veža značne poškodila a celý kostol bol zruinovaný.”³⁴

*„V roku 1951 profesor Piffel zameral stav pamiatky zničenej druhej svetovej vojne. Zameral pôdorys, južnú a západnú fasádu a interiér. V roku 1952 vytvoril kresbu kostola pred zničením a nazval ju stavebný stav.”*³⁵

³⁴ KOTRUSOVÁ, V.: *Biňa. Kostol Panny Márie. Malá vlastivedná knižnica č.5* Vydavateľstvo KT, Komárno, 2007, s.73

³⁵ ARCHÍV PÚ SR, Zbierka schematických zameraní, sign. V 5415, V 5416, V 5417, V 5418, V 5419, -Archív PÚ SR, Zbierka projektov a plánov, sign. A 955.

„Podobná, ale nedatovaná kresba vznikla pravdepodobne v roku 1952 a zobrazuje kostol v troch fázach vývoja – pred zničením, ako ruínu a návrh rekonštrukcie s prvých návrhom predsiene.“³⁶

„Druhý, pozmenený návrh predsiene vznikol v roku 1953.“³⁷

„Zobrazuje západnú fasádu, rez, pôdorys a južnú fasádu predsiene. O priebehu rekonštrukcie kostola informujú aj dve zápisnice z porád komisie, ktorých sa profesor Piff zúčastnil.“³⁸

„Komisia rozhodla, že barokové detaily, ktoré vznikli pri minulých prestavbách kostola, už rekonštruované nebudú. Konečná podoba predsiene kostola však nezodpovedá žiadnemu z dvoch Pifflových návrhov. V roku 1955 sa tiež ako člen komisie podieľal na rozhodovaní o začiatku rekonštrukcie románskej rotundy v Bíni.“³⁹

Nová vysviacka kostola bola 29. novembra 1953. V tomto roku premiestnili aj koryto rieky Hron, ktorá svojou eróznou činnosťou ohrozovala vyvýšeninu, na ktorej stál kostol. Od roku 1953 sa budova nerenovovala, len v roku 1944 sa opravila strešná konštrukcia a vymenil sa strešný kryt. V roku 2001 sa opravili kostolné hodiny.

3.2 Popis kostola

Plocha kostola je takmer štvorcovitá, smerom na západ sa do dvoch strán rozširuje dvakrát. Na konci druhého rozširovania stoja dve veže, podľa maďarského zvyku otvorené smerom do lode. K západnej časti lode je pristavaná v súčasnosti zatvorená, kedysi ale otvorená predsieň (paradisis) (Pozri Obr. č.22).

Vo východnej časti hlavnej lode je krížová loď, ktorá má tri apsidy, stredný má sedem, bočné majú päť uhlov. Na južnom krídle, na západnej strane v krížnej lodi sa nachádza sakristia. Táto zmena pravdepodobne nesúvisela so šetrením nákladov, ale má istý liturgický dôvod vyplývajúci z predpisov rádu. Je pozoruhodné, že v premontreických kostoloch sa nachádza chór. Svätyňa sa teda rádom nepoužívala len na ich vlastné bohoslužby, ale bola

³⁶ ARCHÍV PÚ SR, Zbierka projektov a plánov, sign. A 1415.

³⁷ ARCHÍV PÚ SR, Zbierka projektov a plánov, sign. A 1450. Kresbu autor publikoval v roku 1952 k svojmu článku, PIFFL, Alfred: K rekonštrukcii kostola v Bíni, In: Pamiatky a múzeá, č. 4, 1952, s.57.

³⁸ ARCHÍV PÚ SR, Zbierka projektov a plánov, sign. A 58.

³⁹ ARCHÍV PÚ SR fond SPÚ, škatuľa č. 4, Zápisnica zo 17. 4. 1952, Zápisnica z 12. 9. 1952.

otvorená aj pre veriacich, žoložmy sa uskutočňujú na chóre.⁴⁰

Oproti predsieni je hlavná brána kostola. V polkruhovitom tympanóne sa nenachádza ani maľované, ani plastické vyobrazenie. Veľmi pozoruhodné sú aj časti stĺpov a polostĺpov kostola. Väčšinou sú zdobené listovým zdobením, v takom štýle, ktorý je charakteristický na neskorí románsky sloh na rozhraní s gotickým slohom. Sú tu však aj figurálne vyobrazenia: vták, ktorý d'obe do listu a ľudské hlavy. Na stĺpe v severnom bočnom chóre je plastické vyobrazenie dvoch poľovníkov, jeden z nich drží luk, druhý šabl'u a drží psa. Pred poľovníkom s lukom beží jeleň, medveď, zajac a diviak alebo líška. V pozadí stojí kôň s kantárom. Dvaja fúzatí (ale nebradatí) poľovníci majú na sebe dlhý kabát s vysokým golierom, s úzkymi rukávami a čižmy. Toto vyobrazenie je interpretované symbolicky podľa známej stredovekej predstavy.

3.3 Zaujímavosti

„Kostol patrí neskorším zásahom medzi najhodnotnejšie príklady románskej architektúry u nás. V Uhorsku bol vo svojej dobe jednou z prvých stavieb s gotickými prvkami, ktoré sprostredkovali stavitelia arcibiskupského chrámu v neďalekom Ostrihome.

Ide o polygonálne apsidy i zaklutenia lode rebrovou krížovou klenbou.

Je unikátny svojou dispozíciou, keď západná časť tvorená predsieňou, dvojicou veží a emporou je dlhšia ako samostatná loď so svätyňami. Empora tu navyše tvorí akýsi prechod medzi dvojvežovým priečelím a loďou. Je o niečo užšia ako dvojvežie a o niečo širšia ako loď. Opticky tak zmierňuje absenciu bočných lodí.”⁴¹

Trojica svätyň, imitujúca trojloдие z východnej strany je na Slovensku taktiež netradičná. Centrálna apside je tvorená siedmimi stranami 14 uholníka a apsidy bočných svätyň majú podobu piatich strán 10 uholníka. Ich vonkajšie fasády členia slepé arkády a osvetľujú ich pomerne vysoké štrbinové okná (tri pri hlavnej, po jednom na bočných apsidách).

V kostole sa zachovala u nás najbohatšia románska výzdoba v podobe prevažne

⁴⁰ BYRTUS, J.: *Súpis pamiatok na Slovensku I.* Bratislava 1967

⁴¹ KOTRUSOVÁ, V.: *Biňa, Kostol Panny Márie. Malá vlastivedná knižnica č. 5.* Vydavateľstvo KT, Komárno 2007.

rastlinných ale i figurálnych motívov na konzolách a hlaviciach klenbových podpôr.

Najznámejším figurálnym motívom je tzv. lovecká scéna na hlavici severného polstĺpa v prednej časti empory, kde nájdeme dve mužské postavy. Prvá z nich drží v ľavej ruke na povraze levicu a v pravej zdvihnutej ruke dýku. Druhá postava znázorňuje lovca s napnutým lukom, ktorý mieri na skupinu zvierat tvorenú koňom, jeleňom, medveďom a psom. Na opačnej strane empory zasa nájdeme reliéf dvoch vtákov.⁴²

Zaujímavé sú aj stĺpy a polo - stĺpy, ktoré nájdeme v kostole. Sú ozdobené ornamentom tvare lista. Na stĺpoch môžeme nájsť aj zobrazenie figúr: vtáka ktorý zobákom zobe listie a ľudské hlavy. Dvoch lovcov, jeden má v ruku luk a druhý meč so psom na vodítku. Pred prvým lovcom je zobrazená unikajúca zver: jeleň, medveď, líška a zajac. V pozadí môžeme vidieť osedlaného koňa. Fúzatý muži bez brady majú oblečené kabáty so stojatým golierom a rukávmi a čižmami. Zobrazenie je symbolicky vysvetlené aj na základe starodávneho vnímania.⁴³

Na západnom priečelí, zakrytý predsieňou sa nachádza taktiež bohato zdobený ústupový portál. Do ústupkov sú tu vložené stĺpiky, ktorých hlavice zdobené v korintskom štýle i rastlinnými motívmi. Aj tu sa však nájde figurálna výzdoba v podobe Atlanta alebo modliaceho sa človeka so zdvihnutými rukami zakrytého sčasti listom. Práve jeho zobrazuje známka vydaná 2. januára 2009.

*„Na západnom priečelí bolo pôvodne rozetové okno, zaryla ho však zvýšená predsieň. Vonkajšie fasády sú zdobené oblúčikovým vlysom a zuborezom, na veži nájdeme združené okná. Pri kostole stojí románska rotunda Dvanástich apoštolov. Archeologický výskum odkryl v obci ďalší kostol v časti Apáti, ktorý odborníci datujú už do druhej polovice 11.storočia. Stál cca pol kilometra severným smerom. V obci okrem toho bol aj pôvodný farský kostol, ktorý však doposiaľ neobjavili. Celkovo tu tak v 13.storočí stáli až štyri sakrálne stavby, čo je dôkazom významu tejto lokality. V obci sa zachovali valy opevnenia tábora neskoršieho uhorského kráľa Štefana I. z rokov 997-998.“*⁴⁴

V súčasnosti kostol patrí pod miestnu farnosť Rímskokatolíckej cirkvi, ktorej slúži ako farský. Je v pomerne dobrom stave s vynovenými fasádami. V roku 2002 bolo obnovené

⁴² MENCL, V.: *Stredoveká architektúra na Slovensku*. Československá grafická únie, Praha – Prešov 1937.

⁴³ CIULISOVÁ, I.: *Pamiatková obnova Kostola Panny Márie v Bini*. In: *Pamiatky a múzeá*, roč. 1999, č. 4, str. 32 - 36.

⁴⁴ KOTRUSOVÁ, V.: *Biňa, Kostol Panny Márie. Malá vlastivedná knižnica č. 5*. Vydavateľstvo KT, Komárno 2007.

západné priečelie.⁴⁵

⁴⁵ VANČO, M.: *Stredoveké rotundy na Slovensku*. Chronos, Bratislava 2000.

4 ROTUNDA DVANÁSTICH APOŠTOLOV

4.1 História rotundy

„Rotunda dvanástich apoštolov sa nachádza v blízkosti kostola Panny Márie. Pôvodne to bola kaplnka románskej doby, pochádza z 12.storočia. Bola postavená približne o 80.rokov skôr, ako samotný kostol.,“⁴⁶

Tehlovú rotundu postavili podľa všetkého v rámci kláštorného komplexu premonštrátov, ktorý založili okolo 1217 comes Omodej a jeho syn Štefan z rodu Hunt-Poznanovcov. Prvá písomná zmienka o nej je až z roku 1391. Budova sa v roku 1683 poškodila a vyše 70 rokov pustošila. Obnovená bola po roku 1755 už v barokovom štýle, kedy loď dostala aj novú klenbu. Pri jej výstavbe bolo rozobraté pôvodné tehlové murivo približne do úrovne tesne nad oknami. Do roku 1944 sa vždy raz do roka uskutočňovala v nej svätá omša, presne od 16 júna.

V roku 1944, dôsledkom bombardovania, baroková omietka kaplnky odpadala a objavila sa pôvodná z románskeho slohu. Potom pri renovácii vykonanej po druhej svetovej vojne z bočných stien odstránili vrchné vrstvy omietky a takto sa objavili pôvodné útržky stenných malieb z románskeho slohu. Strop sa natrel jednofarebne. Našli sa aj pôvodné okná, tie dve barokové sa zamurovali.

„Archeologické výskumy sa tu robili v rokoch 1962-63 a v roku 1978. Najnovšie výskumy sa tu realizujú od roku 2009. O datovaní rotundy sa dlho diskutovalo a dodnes nie je táto otázka definitívne vyriešená. Do úvahy pripadal už veľkomoravský pôvod stavby, vďaka nálezu hrobu veľkomoravského bojovníka len 1,5m od rotundy. Novší výskum však toto datovanie vylúčil, keďže sa zistili hroby z uvedeného obdobia aj pod základmi stavby. Podľa niektorých autorov pochádza stavba až z 12.storčia.“⁴⁷

V súčasnosti Rotunda patrí Rímskokatolíckej cirkvi, pod miestnu farnosť. V roku 2009 bol obnovený exteriér objektu z grantového programu Ministerstva kultúry SR zameraného špeciálne na románske rotundy.

⁴⁶ SZÉNASSY, A.: *Lexikon románskych kostolov na Slovensku. 1. zväzok*, kraj Nitra, Vydavateľstvo KT, Komárno, 2005.

⁴⁷ PALLER, E.: *Potulky po románskych stavbách na Slovensku. UKF v Nitre*, 2003, nepublikovaná práca

4.2 Interpretácia rotundy

Rotunda 12 apoštolov je postavená z tehál, omietka však nie je úplne spracovaná na hladko. Kovový nástroj na uhladenie omietky sa zohrieval v ohni a omietka sa pripekala horúcim kovom. Tento postup sa použil aj pri rekonštrukcii po druhej svetovej vojne. Jej strecha v tvare prilby bola krytá šindľom. Na jej stredovom vrchu sa nachádza apoštolský dvojkriž Svätého Štefana. Rotunda je stavaná v románskom slohu, ale po stredoveku sa pridali dve barokové okná, na strop o bočné steny sa namaľovali barokové fresky.

Riešenie interiéru rotundy nemá na Slovensku obdobu. Apsida je tvorená výklenkom (s maximálnou šírkou 360cm) v múre a zvýrazňuje ju triumfálny oblúk presahujúci do priestoru lode. Vnútorne steny sú navyše členené 12 nikami s polkruhovým zakončením. Systém rozmiestnenia ník sa ma zhodovať s rotundou sv. Donáta v Zadare zo začiatku 9.storočia. Takéto riešenie s nikami (Nika je dekoratívny polkruhový alebo hranatý výklenok v stene so sochou, dekoratívnym alebo iným objektom) by na základe analógií so zahraničnými objektmi mohlo naznačovať, že stavba slúžila ako baptistérium, na obrad krstu. V nikách by mohli krstení sedieť a počas obradu si tam odložil šaty. Krstná nádoba či nádrž sa však nezachovala. Dlažba rotundy je z tehál, ale pred 30.rokmi (1970) to bolo ešte inak: len v strede sa nachádzal kruh s priemerom asi 120cm z tehál. Úroveň pôvodnej dlážky je o cca 40cm nižšie oproti súčasnej. V stredoveku sa tak v nikách mohli usadiť ľudia vysokí aj cca 170cm. Na juhozápadnej strane sa zachoval románsky portál, na južnej a východnej strane románske okná, ku ktorým pribudlo ďalšie na juhovýchodnej strane odkryté pri obnove v roku 2009. V interiéru sa zachovali aj vzácne nástenné maľby vysokej úrovne z obdobia okolo roku 1220 (apoštoli) a ďalšie, značne poškodené, z rokov 1320-50 (postavy svätcov). Na barokovej kupole lode sa nachádzajú pôvodné nástenné maľby, dnes sú však zatreté. Maľby pri oknách svätyne zobrazujú apoštolov. V kruhovej stene je 12 oblúkovitých vyhlbení, sedačiek, z čoho posudzujeme, že boli postavené na česť dvanástim apoštolom. Výklenky majú taký tvar, že keď osoba v nich sedí, priloží hlavu k stene a spieva, v každej z nich sa ozýva iný hlas. Z prvej (rátajúcej z južnej strany) sa ozýva najhlbší, z najsevernejšej najvyšší hlas.⁴⁸

V rámci obnovy dostala rotunda novú vápenatú omietku, odstránilo sa necitlivo vsadené elektrické vedenie a osvetlenie z múra. Taktiež znížili úroveň terénu okolo stavby

⁴⁸ KOLNÍKOVÁ, E.: *Nález neskororímskych solidov v Bíni, okr. Nové Zámky*. Numizmatický zborník X, 5-50, 1968

o cca pol metra, čím dostala rotunda pôvodné proporcie.⁴⁹

⁴⁹ VANČO, M.: *Stredoveké rotundy na Slovensku*. Chronos, Bratislava s.2000.

ZÁVER

Práca bola venovaná verbálnej a vizuálnej interpretácii pamiatok románskej architektúry na Slovensku. Touto prácou sem si chceli rozšíriť vedomosti a prispieť k poznaniu témy, ktorá je veľmi málo zdokumentovaná. Zamerali sme sa na naše kultúrne dedičstvo, hlavne na kostol Panny Márie a rotundu Dvanástich apoštolov Bíni.

Kultúrne dedičstvo. Čo je to kultúrne dedičstvo? Tento pojem vyjadruje všetko čo vytvorili generácie pred nami, hmotný a duchovný rozmer našich predkov, veci a myšlienky odrážajúce celú evolúciu ľudstva. Je to odkaz a odraz minulosti v prítomnosti. Výraz kultúrne dedičstvo a jeho obsah evokuje pojmy ako sú hrdosť, korene, dejiny a tradície. Prvky kultúrneho dedičstva majú nenahraditeľné miesto v súčasnej spoločnosti. Poznanie histórie pomáha človeku, aby našiel svoje miesto v modernej spoločnosti a skúmanie kultúrneho dedičstva je základom pre poznanie histórie. Od 18. storočia, keď sa vlastne zrodila moderná ochrana kultúrnych pamiatok, sme vďaka rozvoju vedy, šíreniu poznatkov a vzdelanosti a vďaka medzinárodnej spolupráci dosiahli v ochrane kultúrneho dedičstva značné pokroky.⁵⁰

Ako vidieť na analýze a popise materiálov a prameňov, ktorých sa týka táto štúdia, románska architektúra má svoje pevné miesto nielen vo svete, ale aj na Slovensku. Nejde len o témy so sakrálnou či náboženskou tematikou. Významné postavenie v rámci románskej architektúry Slovenska nesporne má kostol Panny Márie a rotunda Dvanástich apoštolov v obci Bíňa, ktorá sa nachádza vo východnej časti Podunajskej nížiny pri rieke Hron. Vďaka svojej originalnosti, technicko-umeleckému stvárneniu a spoločenskému významu sú zaradované do klenotnice slovenskej kultúry.

⁵⁰ DUDÁŠ, P.. *Prednášky o ochrane kultúrneho dedičstva*. [s.l.] : Žilinská Univerzita, 2009.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ARCHÍV PÚ SR, Zbierka projektov a plánov, sign. A 58.
- ARCHÍV PÚ SR, Zbierka projektov a plánov, sign. A 1415.
- ARCHÍV PÚ SR, Zbierka projektov a plánov, sign. A 1450. Kresbu autor publikoval v roku 1952 k svojmu článku, PIFFL, Alfred: K rekonštrukcii kostola v Bíni, In: Pamiatky a múzeá, č. 4, 1952, s.57.
- ARCHÍV PÚ SR, Zbierka schematických zameraní, sign. V 5415, V 5416, V 5417, V 5418, V 5419, -Archív PÚ SR, Zbierka projektov a plánov, sign. A 955
- ARCHÍV PÚ SR fond SPÚ, škatuľa č. 4, Zápisnica zo 17. 4. 1952, Zápisnica z 12. 9. 1952.
- BÁRTA, V.: *Hrady a Zámky na Slovensku – sprievodca*. Bratislava: AB ART press, 2001. 146s. ISBN 8088817188
- BÁRTA V., BARTA V., NEŠPOR J. *Hrady a zámky na Slovensku*. Banská Bystrica: AB ART press, 2004. 145s. ISBN 80-88817-64-1
- BESEY, L.: *VIHAROS ÉVTIZEDEK*: Balassa Bíliny Muzeum, Esztergom, 1999. 366 s. ISBN 963-03-8949-5
- BOHUMÍR, M., MRÁZOVÁ, M.: *Encyklopedie světového malířství I vyd.* Praha: Academia, 1988. 630 s. bez ISBN
- BUDEČ [online]. Omk.cz, rev. 2009-02-02, [cit. 2012-05-04].
Dostupné na internete :
<http://www.omk.cz/index.html?url=http://www.omk.cz/dyn/doc/budec>
- BYRTUS, J.: *Súpis pamiatok na Slovensku I.* Bratislava 1967 ISBN 77-009-86
- CHROMEKOVÁ, V.: *Dejiny umenia pre učiteľov dejepis*, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 1993. 82s. ISBN 8085162512
- CIULISOVÁ, I.: *Pamiatková obnova Kostola Panny Márie v Bíni*. In: *Pamiatky a múzeá*, roč. 1999, č. 4, str. 32 - 36.
- CRAGOE, C.D.: *ABECEDA ARCHITEKTÚRY* kurz architektonických slohov, Bratislava: Slovart, 2008. 256s. ISBN 9788073910747
- ČERNÁ, M.: *Dějiny výtvarného umění*. Praha : IDEA Servis, 1999. 216 s. ISBN 80-85970-26-0. Kapitola Oblast románsko-germánská, s.48–50. (česky)
- DEBICKY, J.: *Dějiny umění*. Praha : Argo, 1998. 319 s. ISBN 80-7203076-0. Kapitola

Románské umění, s.66–81

DUDÁŠ, P.: *Prednášky o ochrane kultúrneho dedičstva*. [s.l.] : Žilinská Univerzita, 2009.

GALLERY, S.: *STAROVEKÝ ŘÍM- temné dejiny*. Praha: Grada 2011. 64s. ISBN 978-80-247-3788-1

HABOVŠTIAK, A.: *K otázke datovania hradiska v Bíni, Slovenská archeológia*, Bratislava.1966 s. 439-486. 978-80-89315-05-5

HÁJEK, V.: *ARCHITEKTURA Klíč k architektonickým slohům*, Praha: Grada Publishing, 2008, 229 s. ISBN 9788071697222

HÖCKER, CH.: *ARCHITEKTURA*. Brno: Computers Press, 2004. 191s. ISBN 8025102858

JANKUS, GY.: *Bény személynvevei*, MND, Budapest, 1993. 55s.

KOLNÍKOVÁ,E.: *Nález neskororímskych solidov v Bíni, okr. Nové Zámky*. Numizmatický zborník X, 5-50, 1968. ISBN 80-7275-060-7

KONTLER, L.: *Dějiny Maďarska*: Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001. 605s. ISBN 80-7106-616-8

KOTRUSOVÁ, V.: *Bíňa. Kostol Panny Márie. Malá vlastivedná knižnica č.5*. Komárno, 2007. 16 s. ISBN 978-80-8056-615-9

ZDROJ: BOROVSZKY, S. [online].: *Župy a mestá Maďarska– Ostrihomská župa 1908* [cit. 2012-05-04].

Dostupné na internete:

<http://www.obecbina.sk/SK/dejiny/binaaokolie.htm>

KRIŽANOVÁ E., PUŠKÁROVÁ B. *Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku: turistický lexikon*. Bratislava: Šport 1990. 240s. ISBN 8070960930

KROPILÁK, M., ŠTRHAN, M.: *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku: SAV*, Bratislava, 1977 I. Zväzok 528 s.

LENDVAI, Paul. *Tisíc let maďarského národa*. Praha : Academia, 2002. 40 s. ISBN 80-200-0856-x

LISZKA, J.: *Új Mindenés Gyűjtemeny 7 “ Kurta szoknyás hatfalu “*: Madách, vydavateľstvo kníh a časopisov, Bratislava. 1988. 224 s. ISBN 691-921-88

MÁRAKY, P.: *Hrady, Zámky a Kaštiele na Slovensku*, Bratislava: Slovart, 2011. 397s. ISBN 978-80-8097-101-4

MENCL, V.: *Stredoveká architektúra na Slovensku*. Československá grafická únie, Praha –

Prešov 1937. ISBN 80-7090-070-9

NÉMETH, I., KRIZOSZTOM, J.: *Búcsújárók könyve*: Novitas b. Kft., Balassagyarmat, 1991. 292 s. ISBN 9630290901

PALLER, Ľ. [online].: *Potulky po románských stavbách na Slovensku*. UKF v Nitre, 2003. [cit. 2012-07-04].

Dostupné na internete:

<http://www.apsida.sk/c/1857/bina-rotunda>

PIJOAN, J.: *Dejiny umenia 3*. Praha: ODEON, 1978. 336s. ISBN 80-7209-668-0

PLAČEK, M., BÓNA, M.: *Encyklopédia slovenských hradov*. Bratislava: SLOWART, spol.s.r.o. 2007. 392s. ISBN 978-80-8085-287-0

ROLF, T.: *ROMÁNSKÉ UMĚNÍ, Architektúra – Sochařství- Malířství*. Bratislava: Slovart, s.480 ISBN 80-7209-765-2

ŠÁŠKY, L.: *Umenie Slovenska, Obrazový sprievodca pamiatok*. Bratislava: Tatran, 1988. s.632

ŠTIBRÁNYI, J.: *Skriptá pre 1. Všeobecný ročník U3V: Slovensko a architektonické pamiatky*

TRUČAN, V.: *Archeologické pamiatky – Kultúrne krásy Slovenska*. Dajama, 2009. 128 s. ISBN 978-80-89226-80-1

VICKERS, G.: *ARCHITEKTURA*: Colombus, 1999. 187 s. ISBN 80-7249-034-6

ZAMAROVSKY, V.: *Grécky zázrak*. Bratislava : Perfekt, 2002. 383 s. ISBN 80-80-46-10-31